

**Ufọdụ ihe na-echere Nkuzi na Ọmụmụ Asụsụ Igbo
Akamgba na Milenium Ọhụrụ a**

si n'aka

Omeje, Monica Obiageli (PhD)

Ngalaba Mmụta Nka Mahadum Naijiria,
Nsukka08063583030; monicaomeje@gmail.com

Na

Chineke, Stella Obioma

Department of Arts Education
University of Nigeria, Nsukka
08063385262; stella.chineke@unn.edu.ng

Ụmịedemede

Asụsụ Igbo so n'otu n'ime asụsụ atọ goọment ala Naijiriya weputara ka a na-amụ n'ụlọakwụkwọ dịka asụsụ amaala. Abụọ ndị ọzọ gunyere asụsụ Awusa na Yoruba mana, kamgbe a malitere kuziwe asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ dịka ihe ọmụmụ, ọtụtụ nsogbu ka na-echere ya akamgba ruo taa. Ufọdụ nsogbu ndị a gunyere: enweghị ezigbo usoro nkuzi e ji akuzi ya bu asụsụ, enweghị mmasị ụmụ akwụkwọ n'ọmụmụ asụsụ Igbo, mmetụta omenaala ndị ọcha, na ihe ndị ọzọ. Nsogbu ndị a nwere ike ibụ ọgbatauhie nye mwulite ọmụmụ asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ dị iche iche n'ala Naijiria, ma ọ bụrụ na e lebaghi ya anya nke ọma. Ya mere akwụkwọ a choro ileba anya n'ufodu ihe na-echere ọmụmụ asụsụ Igbo akamgba na milenium ọhuru a, ma tuo aro ka a ga-esi belata nsogbu ndi a iji kwalite nkuzi na ọmụmụ asụsụ Igbo n'odinihu.

Ọkpurukpu Okwu: Asụsụ Igbo, Asụsụ Amaala, Asụsụ, Milenium ọhuru, Asụsụ epum/Asụsụ aranne.

Mkpelite

Asụsụ bụ otu nka pụrụ iche nke e tinyere n'ime mmadụ
iji kwuputa ihe dị ya n' uche ka onye ọzọ were nūrū. Ọ bụ otu
uzọ mmadụ si egosiputa ebụmnuuche ya, mmasị ya, echiche
ya, na ọnọdụ obi ya. Naanị mmadụ bụ ihe Chukwu kere eke
n'elu ụwa nke nwere ike iji asụsụ dị ka ngwa ọrụ. Mmekọrịta
mmadụ na ibe ya agaghị adị ire ma e wezuga asụsụ. Mmadụ
nwere ike iji asụsụ gosiputa ihe na-eme ugbugba, ihe merela eme
nakwa ihe ka ga-eme n'odinihi. Ọ bụ nke a kpataara asụsụ jiri
buru ihe dị nnukwu mkpa n'obodo ọ bụla mmadụ bi n'ime ya.

Ọ bụ n'ihia mkpa asụsụ dị na ndụ mmadụ mere
Gọmentị ala Naijiria jiri weputa n'ime akwụkwọ iwu maka
mmata FRN (2013) ka a na-amụ asụsụ atọ n'ụloakwụkwọ.
Asụsụ atọ ndị a gunyere. Awusa, Igbo na Yoruba. Site n'uzọ
dị otu a ka asụsụ Igbo jiri buru otu n'ime ihe omumụ a na-amu
n'ụloakwụkwọ dị iche iche n'ala Naijiria taa.

Na-agbanyeghi na asụsụ Igbo bụ otu n'ime ihe omumụ
a na-amụ n' ụloakwụkwọ, nnabata a nabatara asụsụ bekee dịka
asụsụ nziritaozi n'ala Naijiria emeela ka ndị mmadụ na-eleda
omumụ asụsụ Igbo anya. Mputara nke a bụzi na otutu ndị
mmadụ na-ewezi onye maara asu bekee dịka onye guru
akwụkwọ. Nke a meziri na otutu umu akwụkwọ anaghi
egosiputa mmasị n'imụ asụsụ Igbo. Ọzọ dịka ibe ya bụ na
mwepu e wepuru asụsụ Igbo dịka otu n'ime ihe omumụ nwata
tosiri inweta (dika ọ di n'asụsụ bekee) mere ka mmasị umu
akwụkwọ n'imụ ya bụ asụsụ laa azu nke ukwu. Nke a putara
ihe n'ajo agwa umu akwụkwọ na-akpaso omumụ asụsụ Igbo
n'ụloakwụkwọ. Tinyere nke a bụ mpako di ndi Igbo n'ahụ. Ebe
ọ bụ na asụsụ Igbo bụ asụsụ epum nwata, otutu umu akwụkwọ
na-eche na ha amachaala ihe niile ha tosi ike banyere ya bụ
asụsụ; n'ihia nke a, ha anaghi enwe mmasị imu ya
n'ụloakwụkwọ. Omume di otu a di njo n' ihia na otu uzọ asụsụ
si abawanye bụ site n'ikuzi ya n'ụloakwụkwọ ka ndi na-etolite
etolite mụta ya. Asụsụ nke na-enweghi ndi mụtara ka e si asu
ya na-anwunyu anya. Asụsụ di otu a anaghi adị gide. N'iji

kwado okwu a ka Adị ele n'ime Nwadi ke (2002) jiri kowaa na obodo nke na-enweghi ike iji asusu ya detuo ihe ndi di mkpa n'akwukwo enweghi njirimara. Obodo di otu a nwuru anwu. O gakwara n'ihu kwuo na mmeri kacha mkpa nke obodo obula na-enwe bu mmeri sitere n'asusu. N'itunye uche nke ya, Nwadi ke (2002) kwuru na otu ihe di mkpa nke obodo obula nwere bu asusu ha (asusu epum). Di ka o si kwuo, o nweghi obodo ga-akpachara anya choo ka asusu epum ha nwuo, n'ih na o bu asusu epum na- ejikota mba onu ma mee ya ka o buru otu obodo. Nke a bu eziokwu n'ih na o bu naani obodo ndi ahụ nke nwere asusu e ji mara ha na-adigide. Ma na o bu naani asusu ndi ahụ nke a na-akuzi n'uloakwukwo ma jirikwa ha nade ihe odide, bu ndi na-adigide. Asusu di otu a na-abaanye oge niile.

Ebe o bu na asusu Igbo so n'ime asusu ato a na-akuzi n'uloakwukwo dika asusu epum n'ala Naijiria, o di mkpa ka e lebaa anya na nsogbu na-echere nkuzi na omumu ya bu asusu akamgba, o kachasi na milenium oheru a. Nke a ga-enye aka ichoputa uzọ di iche iche e nwere ike isi gbochie nsogbu ndi a, wee gbanahu oghom onu asusu nke nwere ike idakpo asusu Igbo n' odinihu.

Nkwa Ndi Igbo na Asusu Ha.

Igbo bu asusu e ji mara ndi Igbo. Ndi Igbo bu ndi bi na ndida owuwa anyanwu Naijiria. Steeti ndi na-asu asusu Igbo gunyere: Abia, Anambra, Ebonyi, Enugu na Imo. E nwekwara ike ihuta ndi na-asu asusu Igbo na steeti ndi gbara ha agbataobi dika Rivers, Delta, Crossriver, Edo, Kogi, Akwaibom na Bayelsa (Ezema, 2011). A choputakwara na ndi Igbo mejuputara ochichi ime obodo ato na steeti Benue. Asusu Igbo dika asusu agbaala afọ otu ndi na-asu ya gbara. O so n'otu n'ime asusu amaala di na Naijiria nke onuogu ndi na-asu ya buru ibu. Nchoputa nchocha gosiri na ndi na-asu asusu Igbo ruru ihe dika nde mmadu iri na asato n'onuogu. E wezuga n'ala Naijiria, a ga-

ahụkwa ndị na-asụ asụsụ Igbo na mba Afrika ndị ọzọ dịka 'Equatoria Guinea' na 'Congo' (Omeje, 2019).

Asụsụ Igbo nwere ọtụtụ olundị nke mere e ji weputa izugbe ya bụ asụsụ. Igbo izugbe dịka Omeje (2009) siri kọwaa bụ olu asụsụ Igbo e weputara ma kwekọrịta ka a na-asu nke ndị Igbo niile na-aghọta na-agbanyeghi olundị ha dị iche iche. Ọ bụ njikọta e jikọtara ọtụtụ olundị dị iche iche nke kpatara na o nweghi onye ma ọ bụ ndị ga-asị na ọ bụ ha nwee Igbo izugbe. Ọ bụ Igbo izugbe ka ndị nkuzi ji-akuzi asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ. Ọ bụ ya ka ụmụ akwụkwọ ji ede Igbo n'ule. Igbo izugbe ka e ji-agbasa ozi n'ụlọ mgbasa ozi dị iche iche dịka redio na televishon. Ọ bụkwa ya ka e ji-ezi ozi n'ụlọ ọrụ goọmenti dị iche iche.

Mkpa Ọ dị Ikuzi Asụsụ Igbo N'ụlọakwụkwọ

Uru asụsụ Igbo bara n'usoro agumakwụkwọ n'ala Naijiria dị ọtụtụ. Ọ bụ ya na-ejiko ndị Igbo niile ọnụ ma nye ha njirimara dịka ọtụ agburu n'ala Naijiria ebe e nwere ọtụtụ obodo na olu asụsụ dị iche iche. Ọ bụ nke a mere o ji dị mkpa na nwaafọ Igbo ọ bụla kwesiri ima ka e siasu, agu, ma na-edekwa asụsụ Igbo nke ọma. Asụsụ Igbo na-eweta ezi mmekọrịta n'etiti onye Igbo na ibe ya. Ndị Igbo nọ ụzọ ije na mba ụwa dị iche iche dị ọtụtụ, ma na ọ bụ asụsụ Igbo na-ejikọta ha ọnụ dịka otu ụmụnne nwere ezi mmekọrịta.

Asụsụ Igbo dị nnukwu mkpa maka na ọ bụ ya ka e ji akuziri ụmụafọ Igbo uru dị n'ezị akparamagwa, ekpemekpe, mmekọrịta mmadụ na ibe ya nakwa azumahia ndị Igbo. Ọtụtụ ndị nchoputa ekwuola na ụmụ akwụkwọ ndị e ji asụsụ Igbo kuziere ihe na-aka echeta ihe ahụ a kuziri ha karịa ụmụ akwụkwọ ndị e jiri asụsụ bekee kuziere ihe. Nke a bụ eziokwu n'ihi na nchoputa Fafunwa (1974) n'ime Egwim (2016) kwuru kwusie ike na ọ bụ naanị asụsụ ara nne na-eme nwata amụta ihe otu o kwesiri, ma nwekwa uto ụbụrụ dabara nkeoma. Okudo na

Ifeagwazi (2014) kwadoro okwu a oge ha kwuru na nwata Igbo o bula e jiri asusu Igbo zulite na-eme nke oma n' ihe ochichi, ekpemekpe, nakwa ihe ndi ozo gbasara nhazi obodo n'ala Igbo.

E ji asusu Igbo akuziri umuaka ihe gbasara omenaala ha. Nkuzi asusu Igbo na-enye aka n'ichekwa ma kwalitekwa omenaala na akuko ntala Igbo. Gomwalk (2000) kwadoro na imu asusu na-enye umuafu Igbo aka imata omenaala ha ma chekwaa ya nkeoma. Ndi okachamara na linguistik emeela ka a mata na mmadu nwere amamiihe na echiche mana o buru na asusu adighi na ya, amamiihe na echiche niile ahụ nke na-akwado omenaala agaghi enwe uzo a ga-esi ziputa ha. Amamiihe ndi ahụ niile ga-adị n' ime mmuo, mana o bu site n'asusu ka nwaafu Igbo na ibe ya ga-esi na- eziputa ihe di n' uche maka nkwalite omenaala. Ozo kwa, asusu o bula di na nwa ketara oke n'omenaala ndi nwe asusu ahụ. Ya ka Fabunmi na Salawu (2005) jiri gosiputa echiche ha banyere mgbasa ozi dika o si metuta omenaala. Dika ha siri kwaa, nzimozi bu uzo di aña e si agbasa ozi, eziputa echiche, mbunuuche na mmetuta mmadu nwere site n'otu onye gaa n'onye ozo ma o bu otutu mmadu. Nzimozi bukwu uzo e si ekesa mmewere agwa ma o bu usoro obibi ndu mmadu site n' igbaso usoro putara ihe. Asusu Igbo bu uzo putara ihe e si ezi ozi. Nke a mere o ji di mkpa na a ga-akuzi asusu Igbo nke oma n'uloakwukwo ka umuaka nwee ike muta ya, ma jiri ya na-agbasa ozi banyere omenaala na ihe ndi ozo a choro ka ndi mba ozo mara banyere ndi Igbo.

Nkuzi asusu Igbo ga-eme ka ndi umu Igbo buru a kwaa a kwuru n' asusu nna ha, ma burukwa ndi maara ihe gbasara mkpuru abiidi niile di n'Igbo nakwa ka e si eji ha emeputa mkpuruokwu na ahiriokwu. Nke a di nnukwu mkpa ugbo a n'ih i na onye hapu ihe o ji achu mma, mma ya aruo. Nkuzi asusu Igbo n'uloakwukwo na-eme ka ya bu asusu na-eto eto ma gharakwa inwu anwu. Nwadike (1992) kwadoro okwu a mgbe o kwara na mba obula nke choro ka o nwee ihe jikoro ya na

agba ochie ha aghaghi ichekwaba asụsụ ha. O gara n'ihu kōwaa na asụsụ ga-ewuru naanị mgbe a na-akuzisi ya ike n'ụlọakwụkwọ, mana naanị isụ ya asụ ezughi, ọ bụrụ na e deghi ya ede, desie ya ike n' akwụkwọ, ọ ga-anwụkwa. Ya bụ na otu ụzọ a ga-esi chekwaba asụsụ Igbo ka ọ ghara inwụ anwụ bụ site n'ikuzi ya n'ụlọakwụkwọ. Nkuzi asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ ga-eme ka ụmụ Igbo mara ndịiche dị n'Igbo izugbe na olundị. O ga-enyekwa aka ikwalite mmasị ndị Igbo n'ebe asụsụ ha dị, ma meekwa ka ụmụaka mara mmebere okwu Igbo dị iche iche dika ilu, ukabuilu, agwugwa, okwuntuhi nakwa atumatuokwu Igbo dị iche iche.

Nkuzi asụsụ Igbo ga-eme ka ụmụaka mụta utoasụsụ Igbo ma werekwa ya tinye n' oru n'ihe ọbụla ha na-edede gbasara asụsụ Igbo. Nke a ga-eme ka ụmụaka bụrụ ọkaibe n' asụsụ aranne ha maka na utoasụsụ bụ mgboroogwu ji asụsụ ọbụla. O bụ uru ndị a niile a rụturu aka n'ebe a mere o ji dị mkpa na a ga-akuzi asụsụ Igbo n'ụlọakwụkwọ mana kamgbe a malitere mewe nke a, ọtụtụ nsogbu ka na-echere nkuzi na omumụ asụsụ Igbo akamgba, ọ kachasi na milenium ọhuru a. O bụ nke a kpatara akwụkwọ a jiri choọ ileba anya na nsogbu ndị ahụ, ka e wee mara ka a ga-esi gbochie ha. Nke a ga-enye aka n'ebe ọ dị ukwuu maka mwulite na ntolite asụsụ Igbo n'odinihu.

Ihe Ndị Na-Echere Nkuzi Na Omumụ Asụsụ Igbo Aka Mgba Na Milenium Ọhuru a.

Asụsụ Igbo so n'otu n'ime asụsụ amaala atọ e kwekọritara ka a na-amụ n' ụlọakwụkwọ n'ala Naijiria (F.R.N. 2013). Mana kamgbe a malitere mebe nke a, ọtụtụ ihe ka na-echere nkuzi na omumụ asụsụ Igbo akamgba n'ụlọakwụkwọ. Ufodu ihe ndị a sitere n'udidi asụsụ Igbo, ebe ndi ozo si esi were daputa. Otu n'ime nsogbu sitere n'udidi asụsụ Igbo nke na-emetuta nkuzi na omumụ ya n'ụlọakwụkwọ bụ nsogbu nke ụdaolu. Igbo bụ asụsụ ụdaolu. Ihe nke a putara bụ na nghota mkpuruokwu dabeere n'ezigbo ndiche ụda di obere di n'etiti

nkejiokwu ndị mebere okwu ahụ. N'iji kowaa ya, asụsụ ụdaolu bụ asụsụ nke a na-eji ọgọọlu eweta ndịiche na nghọta mkpụrụokwu ndị yitere onwe ha n'ụdị na ha nwere otu nsupe. Omeje (2009) na nkọwa nke ya kwuru na nghọta dị iche iche nke mkpụrụokwu ndị a yitere onwe ha na-enwe, sitere na ndịiche dị n'ụdaolu ha. Akara njirimara ụdaolu ndị a gunyere: elu (/), ala (), na akara nsuda (-). Omumatu: egbe (kite) na egbe (gun) nwere otu ụdị nsupe mana ha nwere nghọta dị iche iche n'ihu ndịiche dị n' ụdaolu ha. O bụ ụdaolu na-eme ka asụsụ Igbo siere ndị na-amụ ya ike (Ogbalu, 1972). Asụsụ ụdaolu na-abụ ihe iyiegwu nyere umụ akwụkwọna ndị mbịambịa choro jụ asụsụ Igbo. Nke a na-eme ha agbafuo, chee na asụsụ Igbo bụ ozu a naghi ebitu aka.

Nsogbu ọzọ sitere n'ụdịdị asụsụ Igbo bụ nsogbu nke sitere na mmetuta olundị. Nwaozuzu (2008) chọputara na olundị asụsụ Igbo buru ibu. Otutu olundị na ndịiche a huru n'etiti ha na-eweta ndịiche na mkpọtuta ụda, ụdaolu na mkpọtuta mkpụrụokwu. O bụ n'ihu nke a ka e jiri weputa Igbo izugbe bụ nke a turu anya na a ga-eji na-akuzi ma na e dekwa asụsụ Igbo n'ụlokụkwọ. Mana nke a adịchaghị ire ugbo a n'ihu na ụfọdụ ndị nkuzi etinyebeghi ya n'oru. Otutu umụ akwụkwọ n'onwe ha amachabeghi ndịiche dị n' Igbo ha na-asụ na nke ha tosiri iji dee ihe n'ule. Nke a mere na otutu oge, edemede umụ akwụkwọ na-ejuputa n'olundị nke na-ebutere ha ọdịda n'ule. E wezuga nke a, otutu nchoputa egosila na otutu olundị ndị ahụ juru n'asụsụ Igbo na-eme ka omumu na nkuzi siere umụ akwụkwọ ike ebe ndị nkuzi na-ejikarị olundị ha na-anọchi anya nke izugbe. Nke a wee buru nsogbu nyere nkuzi na omumu asụsụ Igbo n'ụlokụkwọ ruo taa.

E wezuga nsogbu sitere n'ụdịdị asụsụ Igbo; otutu ihe imaaka n'ihu ka bụ ọgbatauhie nyere nkuzi na omumu asụsụ Igbo n'ụlokụkwọ ugba a. Nke bụ eziokwu bụ na asụsụ Igbo na-alu agha ugbo a iji soro biri na milenium ọhuru a ọ kachasi na Nkanuzu nke nzimozi na mkparịtaụka (TNM). O doro

mmadu niile anya na omumu asusu Igbo nwere ihe nkwa maka nke sitere n'awa niile ibu otu obodo o kachasi n'uto mgbanwe nke Nkanuzu nke nzimozu na mkparitauka. Dada (2006) kwenyere na o bu agha ka asusu Igbo na-ali ugbu a, site n'edemede ya nke gosiri agha asusu na ibe ya na-ali site na mbiakorita ha. O gara n'ihu kwuo na agha ahụ abughi naani asusu ka o wakporo, kama o metutakwara ndi nwe asusu na obibi ndu ha na milenium oheru a kachasi na TNM. Nke a bu eziokwu maka na otutu mkpurukwu nke Nkanuzu nke nzimozu na mkparitauka enweghi aha nke a na-akpo ha n'asusu Igbo. Otutu ndi nkuzi namu akwukwo enwebeghi amamiihe toro ato maka iji Nkanuzu nke nzimozu na mkparitauka ruo oru n'asusu Igbo. Aziza (2014) kwuru na ndozi mgbasa ozi nakwa nnata ozi ga-adi ire ma o buru na ngwaoru TNM nabatara asusu e ji zie ya. Wilson (2010) choputara na asusu ka bu ogbatauhie nyere mkparitauka n'akuku ihe gbasara uwa ibu otu. Asusu Igbo so n'otu ngwaoru di mkpa nke e ji ezisa ozi. O ga-abukwa ogbatauhie ma o buru na a kwaliteghi ya nke oma n'usoro nke TNM bu nnukwu ogan maka uto na oganiihu nke asusu Igbo. Ya mere o ji di mkpa namu akwukwo na ndi nkuzi Igbo ga-ebili n'ura ugbu a ka ha nwee ike luo ogo maka akamgba Nkanuzu oheru a chere ha n'ihu.

Ozo dika ibe ya wee buru akamgba iji igwe komputa na-edede asusu Igbo. Igwe komputa ma o bu Igwe omekamadu bu ngwa nkuzi oloro oheru na-enyere onye nkuzi namu akwukwo aka n'ime nchocha nakwa ideputa nchocha ha, tinyekwara iweputa eserese di icha icha nke e ji amu ihe. Ma otutu ha enweghi mkpurudemede Igbo. Osuala (2009) kwuru namu akwukwo asusu Igbo ga-agbasi mbo ike n'ebe Nkanuzu no iji hu na ha weputara n'ubara igwe komputa nke nwere mkpuru edemede Igbo. Nke bu eziokwu bu na otutu ndi nkuzi na umu akwukwo ndi Igbo enweghi ezi nghota n'ihe gbasara iji igwe komputa kuzie ihe ma o bu muo akwukwo, ma ya foduzie imeputa nke nwere mkpuru edemede Igbo (Igbo soft word).

Asụsụ ọbụla nke enweghị mmetụta n'igwe omekammadu n'ụwa ọhụrụ nke TNM nọ n'ezigbo nsogbu. Osuala (2009) gara n'ihu kwuo na asụsụ ọbụla nke a na-akpaliteghị asụsụ ya na ọmụmụ ya nke ọma agaghị adị ire na TNM. Asụsụ dị otu a nọ n'ọnụ ọnwụ. Ma a kpachaghị anya, ndị ọcha ga-iji obodo ndị a ka na-emepe emepe mere ebe mkpopu ahijia ha nke omenaala ha so, tinyekwara asụsụ ha. O bụ n'ihì jì gbochie ọdachi dị otu a, ka ufodu ụmụafọ Igbo ndị gụrụ akwụkwọ jiri gbalia imeputa Igbo softu wọdụ na nso nso a maka isonye n'usoro nkuzi nke TNM. Mana ọtụtụ ndị nkuzi Igbo enweghị ezi ọzụzụ na nka isonye n'usoro nkuzi nke TNM dika (e-learning) na jì igwe kọmputa kuzie ihe. Nke a wee bụrụ nnukwu ihe ima aka n'ihu nyere nkuzi na ọmụmụ asụsụ Igbo na milenium ọhụrụ a.

Atumatu goomenti nke na-adighi mma so n'ihe ọzọ na-adoghachi nkuzi na ọmụmụ asụsụ Igbo azu na milenium ọhụrụ a. N'agbanyeghi na Igbo so n'otu n'ime asụsụ amaala atọ a na-amu n'uloakwukwo n'ala Naijiria, ugwu na ogo asụsụ bekee nọ na ya n' atumatu obodo gbasara agumakwukwo n'ala Naijiria na-adoghachi ọmụmụ asụsụ Igbo azu. Nke a bụ maka na ọ bụ naanị asụsụ Bekee bụ asụsụ njikọ (lingwa Franka) na Naijiria. O bụkwa ya bụ asụsụ nziritaozi nke ndị omebe iwu na ọkaikpe. Asụsụ bekee bụkwa ihe dị mkpa maka ụmụ akwukwo ibanye n'uloakwukwo di elu dika mahadum na koleji ke edukeshon. Nke a na-eme ka asụsụ Igbo nyuo oku. Ozo, na nsonso a, goomenti Naijiria ewetuola ogo asụsụ amaala atọ (Igbo, Awusa na Yoruba) site n'ime ha ka ụmụ akwukwo horo ime otu n'ime ha ma ọ bụ ahoghi ime ya. Ihe nke a putara bụ na ọ bughizi iwu nyere nwata akwukwo ime otu n'ime asụsụ amaala atọ ndi a. Nke a emee ụmụ akwukwo anaghizi enwe mmasi n' imu asụsụ Igbo n'uloakwukwo ebe ọ bughizi iwu na ha ga-eme ya.

N'iga n'ihu, e tinyeghi atumatu asụsụ n'oru n'aka ndi goomenti na-aga n'ihu na-ebuda ntowanye asụsụ Igbo n'usoro agumakwukwo Naijiria. Ma ruo taa, atumatu goomenti FRN (2013) dika e deputara na mbu ka bu ihe e dere n'akwukwo. O

nwebeghi mbọ ọbụla putara ihe nke goomenti gbagoro iji tinye mkpebi na nkwekorita di n' ime akwukwo atumatu a n'oru. Enyemaka n'udi ego nke goomenti kwesiri igbazinye uloakwukwo maka nkwalite nkuzi na omumu asusu amaala nke ndi Igbo so n'otu n'ime ha adighi. Nke a wee buru odachi n'ih na otutu uloakwukwo enweghi ego maka izuta ngwa nkuzi na akorongwa Nkanuzu iji sonye n'usoro agumakwukwo TNM na milenium ohuru a. O bu n'ih onodu a ka Osuala (2009) jiri kwuo na otutu ngwa asusu Igbo dika mpi ehi maka iji nuu mmai, okpotara maka iji hie ura, ekwe maka iji nodu ala, na uko maka iji chekwaba ihe a ghochaala ihe akuko mgbe ochie n'ih na goomenti enyeghi nkwardo maka nchekwaba ha maka iji mee ihe omumu. Nke a wee buru ihe ndoghachi azu nyere ntolite asusu Igbo na milenium ohuru a.

Mmetuta omenaala ndi ocha na mbiakorita nke asusu bekee na asusu Igbo bu ihe ima aka n'ihu ozo nyere asusu Igbo na milenium ohuru a. Ebe otu asusu ndi ozo no n' uwa na-ahuta n'asusu ha ihe mere ha ji di ndu, ma jiri ya eme ngara, ndi Igbo na-eleda asusu ha anya nke na ufodu nne na nna bu asusu bekee ka ha na-asuru umu ha n'ulo. O bu eziokwu na ndi ocha bjara ala Naijiria jiri asusu na omenaala Igbo gwuo egwuregwu. Ha kporo otutu aha ndi Igbo aha ndi ogo mmuo, egwu ogbugba na egwu ogugu ndi Igbo ka ha kporo nke ndi na-amaghi ihe. Ma na nke jogburu onwe ya bu na ndi Igbo site na-amaghi ihe nke ha nabatara ihe niile e bokwasara ha. Ma ruo taa, ndi Igbo ka na-ewere onye maara asu bekee dika onye guru akwukwo. O bu n'ih ajo onodu a ka Ibiam (1972) n'ime Omeje (2016) jiri rutu aka na anyi nobu ma ka norokwa n'agbu omenaala ndi ocha na echiche ha, beluso ma anyi ekwapuru onwe anyi n'agbu a, o ga-ahia ahụ ma burukwa ihe na-agaghi ekwe omume nye ndi Igbo itughari uche n'echiche ha, okwu onu, akparamagwa na omenaala ha n'ua taa nke onye o bu la ji ihe niile o nwere na-adoga idi ndu. Okwu a Ibiam (1972) kwuru bu eziokwu n'ih na milenium ohuru a bu milenium maka asusu

‘supri supri’. Otutu umuafọ Igbo anaghikwa enwe mkparịtaụka ha n’asụsụ Igbo n’ihi na akorogwa Nkanuzu ọlọrọọhuru ugbo a enyeghi ha ohere maka nke ahụ. Otutu akorogwa Nkanuzu nzimozi na mkparịtaụka dika ekwentị, fesi buk, instagram, wasapu na intaneti bukariri asusu bekee ka e ji ezirita ozi na ha. Nke a mere na otutu umu akwukwo na ndi ntorobia ndi Igbo amaghizi ka e si ekwu okwu n’Igbo. Ndi nne na nna ugbo a na-achokwa ka umu ha na-agu akwukwo ogugu ndi ochacha dere nke ga-abu, ha na-ekwu okwu, ha a na-asupu bekeee iji gosi na ha sokwa biri na milenium oheru a. Nke a mere na o hira ahụ taa ihu onye ga-asu asusu Igbo kpampkam na-etinyeghi ya mkpuruokwu bekee. O bu ru na a gbanweghi onodu di otu a, i mara na onwu asusu Igbo n’odiniihu ga-adị nso. O bu nke a kpalitere mmasi odece ileba anya n’isiokwu a bu ihe ndi na-eche nkuzi na omumu asusu Igbo akambga na milenium oheru a.

Ihe e nwere ike ime iji gbochie akambga na-eche nkuzi na omumu asusu Igbo n’uloakwukwo na milenium oheru a.

Mkpa ito ezigbo ntola maka ikwalite nkuzi na omumu asusu Igbo n’uloakwukwo abughi ihe a ga-akocha akocha. Nke a bu maka dika Nwadike (2002) siri ziputa, asusu ga-ewuru naanị ma a kuzie ya n’uloakwukwo. Nke a bu eziokwu maka na otu uzọ asusu si etolite bu site n’ikuziri ya umuaka na ndi na-etolite etolite ka ha muta ya. Ebe o bu na asusu Igbo bu ihe a na-amu n’uloakwukwo di iche iche n’ala Naijiria, e kwesiri ka e nye umuaka ezigbo ntola na ya maka uto na oganiihu asusu Igbo. Nke a bu maka na nwakiri na-aghota nkuzi osooso ma o bu ru na e jiri asusu epum nwata kuziere ya ihe karịa mgbe e ji asusu bekee kuziere ya. O buzi oke na oru di iri ndi nkuzi na umuafọ Igbo igba mbọ ihu na e mere umu akwukwo ka ha mara ka e si asu asusu Igbo site n’itoto ha ezigbo ntola malite na praimari nke mbu ruo na mahadum. Nke a di mkpa ugbo a maka na asusu na-adị ndu ma na-agakwa n’ihu n’ihi na ogbo oheru ndi na-asu ya na-eche kwa ya. Hakuta

(2001) kwadoro nke a mgbe o kwuru na asụsụ amaala dị mkpa nye ịdị mma nke ụmụaka nke na-eme ka ha mee nke ọma n'agụmakwụkwọ, inwe ugwu na ike ituru ugo n'ụwa mgbanwo. Mgbe nwatakiri nwere ezigbo ntọala n'omumụ asụsụ Igbo, ọ ga-akwalite mmasi ya na ya bu asụsụ, ma bulitekwaa mmata nke ọma ya n'ule. Onọdu dị otu a bu ihe a choro maka ntolite asụsụ Igbo na milenium oheru a.

N'iga n'ihu, goomenti ga-enye aka n'iwulite onodu asụsụ amaala (nke asụsụ Igbo bu otu n'ime ya) site n'ime ya ozo ka o buru iwu na nwata o bu la ga-emeriri otu n'ime asụsụ amaala n'uloakwukwo sekondiri n'ala Naijiria. Goomenti ndi na-achi steeti ndi ndida owuwa anyanwu na Naijiria ga-emekwa ya ka o buru iwu na nwatakwukwo o bu la ga-emetariri nkeoma n'ule asụsụ Igbo tupu o banye mahadum, na ulokwukwo di elu ndi ozo. O buru na e mee nke a, mmasi umu akwukwo n'imu asụsụ Igbo n'uloakwukwo ga-abawanye.

Tinyere nke a, ebe o bu na otutu ndi nkuzi asụsụ Igbo enweghi ezigbo ozuzu maka iji komputa na akorongwa Nkanuzu nzimozi na mkparitauka (TNM) kuzie ihe, odee natu aro ka goomenti steeti ndida anyanwu Naijiria ranye na steeti obula nnukwu ulokwukwo nlereanya (model center) nke Nkanuzu nzimozi na mkparitauka maka ozuzu ndi nkuzi asụsụ Igbo. Goomenti ga-agba mbu hu na ulokwukwo ndi a nwezuru akorongwa nke T.N.M maka ozuzu ndi nkuzi. Ndi nkuzi asụsụ Igbo ga-enwezi ohere ibanye n'uloakwukwo ndi a maka inweta ezigbo ozuzu n'ihe gbasara iji akorongwa Nkanuzu oloro oheru kuzie ihe n'uloakwukwo. A ga-enye ndi nkuzi di otu a asambo na ngwucha ozuzu ha.

Ozo dika ibe ya, nkuzi na omumu asụsụ Igbo gatogbukwa onwe ya na milenium oheru a ma o buru na goomenti aranye nnukwu ulonchocha maka nkuzi na omumu asụsụ Igbo na mahadum, koleji nke edukeshon, na ulokwukwo niile di elu na ndida owuwa anyanwu Naijiria.

Ụlọ nchọcha ndị a ga-enwe ngwa ọrụ Nkanụzụ nzimozi na mkparịtaụka, rediọ, electrọnik projekto, akorongwa ndi e ji-anụ anụ na ndi e ji-eme mkpọputa ụda, na ihe ndi ọzọ e ji-eme mkparịtaụka maka nkuzi na omumụ asụsụ Igbo. O dika mkpa irunye ụlọ nchọcha di otu a n'uloakwukwo ndi nta dika praimari, tinyekwa n'ime ha akorongwa omenaala na ihe okpu di iche iche iji nye umuaka ezigbo ntọala n' omumụ asụsụ Igbo n'ime milenium oheru a.

O bughị soso goomenti ka o dijiri ikwalite nkuzi na omumụ asụsụ Igbo na milenium oheru a, umuafọ Igbo ndi ihe nchikota asụsụ Igbo na-amasi ji aka tosiri inyere goomenti aka n'ikwalite nkuzi na omumụ asụsụ Igbo n'uloakwukwo. Ha nwere ike ime nke a site n'igbazinye uloakwukwo di iche iche ego maka izuta akorongwa nke Nkanuzụ nzimozi na mkparịtaụka. Ha nwekwaziri ike ibunye otutu uloakwukwo igwe komputa maka nkwalite asụsụ Igbo.

N' ikpeazu, o kwesiri ka ndi Igbo gbanwe echiche ha (mindset) banyere asụsụ ha, ma huta n'ime ya, mkpa o di ikwalite asụsụ ha site n' isu ya mgbe obula, ma kwanyere ya ugwu na nsopuru tosiri ya. Ebe o bu na ndumodu na mwulite asụsụ Igbo chorọ obi isi ike na agbamumbo goomenti na ndi ya, umu Igbo n'onwe ha kwesiri iji asụsụ Igbo kpọrọ ihe, ka asụsụ Igbo were tolite, ghara inwu anwu n'odiniihu.

Nchikota

Akwukwo a lebara anya na ufodu ihe na-echere nkuzi na omumụ asụsụ Igbo akamgba na milenium oheru a. Ebe o bu na asụsụ Igbo so n'otu n'ime asụsụ amaala a na-amu n'uloakwukwo na Naijiria, otutu nsogbu ka na-echere ya akamgba n'uloakwukwo. Ihe nke a putara bu na ntolite asụsụ Igbo ka no na nnukwu nsogbu na milenium oheru a maka ihe ndi e deputara n'ime akwukwo a. O bu nke a kpataa ichekwa asụsụ Igbo jiri buru ihe a ga-eme oso oso maka na e mee ngwa

ngwa, e meghara ọdachi. Njirimara ndi Igbo na odinala ha ga-efu ma o buru na goomenti na umuigbo emeghi ihe ha kwesiri ime. Ya mere na ndi nkuzi asusu Igbo niile, ndi nne na nna, ndi goomenti, na umu igbo niile ndi ihe gbasara asusu Igbo na-amasi ga-agba mbọ biakota onu iji mara ka a ga-esi gboo mkpa niile a bu akamgba chere asusu Igbo na milenium oheru a. Odee nwere olileanya na o buru na a gbasoo arọ ndi edeputara n'ime akwukwo a, na otutu ihe ndi a na-echere nkuzi na omumu asusu Igbo akamgba na milenium oheru a ga-abu ihe akuko mgbeochie.

Edensibia

- Aziza, R.O (2014). "ICT and the Development of Nigerian languages". *A journal of the National Institute for Nigerian Languages, Aba* (NINLA) 2(3).
- DADA, S.A. (2006). "Nigerian Teacher's Education and Training. Publication of the Nigerian Primary and Teacher Education Association" In Maduewesi, E.J. (ed). *Nigerian Educational Research and Development Council*, 7(1) 23-35
- Ezema, H.U. (2011). *Origin of the Igbo: A treatise*. Nsukka: Great AP Publishers.
- Fabunmi, F.A na Salamu, A.S. (2005). "Is Yoruba and Endangered language?" *Nordic Journal of African studies* 14(3), 391-408.
- Fafunwa, B. (1774). In Egwim, J.C. (2016). *Umu Igbo na nkuzi asusu na omenaala ha*. For schools and colleges. Lokoja: Victory Printing and Publishing Co.

- Federal Republic of Nigeria (2013). *National Policy on Education*. A buja: NERDC.
- Gomwalk, S. (2000). "Language and power: A tool for successful political speeches", In Bamide, R. (Ed). *Education and the Challenges of Patriotism in Nigeria* Ogun: Ad. Ventures.
- Hakuta, K. (2001). "Testimony to the United States. Commission on Civil Rights". *The Education of language minority students*. April 13
- Ibiam, A. (1972). "The place of Igbo language in our society". Paper presented at the First National Seminar on Igbo language. University of Nigeria: *Societyfor the Promotion of Igbo language and Culture*.
- Nwadike, I.U.(1992). *Nka na usoro Nkuzi Igbo-Nsukka*: Ifunanya Publishers.
- Nwadike, I.U. (2002). *Igbo language in Education: A Historical study*. Anambra: pacific publishers.
- Nwaozuzu, G.J. (2008). *Dialects of Igbo Language*. Nsukka: University of Nigeria Press Ltd.
- Okudo, A.R. na Ifeagwazi, P.A. (2014). Resource utilization in education: Using Radio Programmes to improve knowledge of indigenous language among secondary school students in Nigeria. *British Journal of Education*, 2(2), 40-49.
- Omeje, M.O, (2009). "Effects of Communicative method on students Achievements and Interest in Igbo letter writing". *Unpublished Ph.D. Thesis*. University of Nigeria, Nsukka.

- Omeje, M.O. (2016). “Nsogbu na Ihe E nwere Ike Ime Gbasara Agumakwukwọ asụsụ Amaala na Naijiria: asụsụ Igbo dika Ebe Mgbakwasa Ukwu”. *Nsukka Journal of African Languages and Linguistics* (NJALL) 11(12), 57-64.
- Omeje, M.O. (2019). Relevance of Information Communication Technology (ICT) In the Teaching and Learning of Igbo Language. *Education and Information Communication Technology*. West and Solomon Publishing Coy Ltd.
- Osuala, E.M. (2009). *The easy Igbo Language for Nigerian Schools*. Osogbo: Harmony Publications Ltd.
- Wilson, D. (2010). *Language, Literature and Communication in a Dynamic World*. Address delivered at Conference of the Linguistic Association of Nigeria. Port Harcourt.